

ПРОБЛЕМИ ТЮРКОЛОГІЇ

УДК 811.512.161'25'38'35 : 811.161.2

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДУ АБРЕВІАТУР З ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ)

Інна Виклюк

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
кафедра тюркології,
бульв. Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна, 01001,
тел.: (044) 239 31 57, e-mail: philolog@univ.kiev.ua*

Розглянуто головні способи творення абревіатур в турецькій мові. Зроблено їх функціонально-стилістичний аналіз та визначено основні особливості перекладу.
Ключові слова: абревіатура, лексичні одиниці, лінгвістика, акроніми.

Дослідження проблем абревіації в сучасних мовах є досить фрагментарними, скорочені лексичні одиниці в багатьох відношеннях залишаються загадкою в лінгвістичному плані, оскільки стосовно них доводиться розглядати під специфічним кутом зору такі фундаментальні проблеми, як проблема структури слова і його значення, проблема морфеми та ін. Цією складністю пояснюється розбіжність у поглядах, а часом і суперечливий підхід до скорочених лексичних одиниць.

Абревіація як специфічне мовне явище в сучасних мовах привертала увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників (Д. Алексєєва, Л. Бойченко, С. Волошина, О. Мацько, В. Павлова, Т. Пайлза, М. Сегалья, М. Сердюк, Р. Уельза, О. Есперсена та ін.).

Зв'язок між звучанням і написанням відіграє неабияку роль у вирішенні проблеми абревіації. Головним при цьому залишається положення про зв'язок абревіатур з явищами дійсності через відповідні повні найменування. На це вказував В. Волошин [3, с. 12]. Цей зв'язок проявляється в тому, що значення початкового словосполучення закріплюється не тільки абревіатурою загалом, але й за кожним її компонентом – звуком або звукосполученням, які виділяються в складі абревіатури. Відповідні компоненти початкового словосполучення є при цьому “розшифровкою”, за винятком особливих випадків. Дослідив це питання Р. Могилевський [5, с. 28–29]. Розглядаючи “внутрішню форму” як лінгвістичну категорію, він порівнює її у звичайного слова і абревіатури. Специфіка абревіатур проявляє тенденцію до усунення “внутрішньої форми”. Відповідно, абревіатура з формального боку не є звичайним словом; за кожним звуком-буквою криється значення цілого слова, тоді як у простому слові кожен звук

не має такої семантичної самостійності, і лише певне значення закріплюється в слові тільки за сумою всіх звуків словесного комплексу, що і потребує “розшифрування”.

Проблема зв'язку звучання і значення абревіатур – одна з головних, найбільш складних і суперечливих проблем у теорії абревіації.

Досить часто під час усного та письмового перекладу абревіатур виникають певні складнощі. Повне розуміння скорочених лексичних одиниць можливе лише за умови досконалого знання предмета, якому присвячений конкретний текст, а також у тому випадку, коли заздалегідь відомо значення скорочень, які використовуються в тексті. Знайомство ж з основними закономірностями абревіації і принципами утворення скорочень істотно полегшує завдання сприйняття і перекладу абревіатур.

Недостатній рівень дослідження проблеми словотворення абревіатур, їх класифікації, морфологічної характеристики у працях турецьких мовознавців та необхідність вивчити особливості перекладу абревіатур з турецької мови на українську зумовлюють актуальність нашої студії.

Маємо на меті дати загальну характеристику основним способам творення абревіатур у турецькій мові і визначити головні способи й особливості їх перекладу.

У турецькій мові розрізняють три типи абревіатур відповідно до типу їх утворення:

1. Акроніми (ініціальні абревіації).
2. Алфавітні скорочення.
3. Змішаний тип.

В турецькій мові **акронім** позначає нову форму слова, яка утворюється шляхом складання перших літер усіх слів:

AGİK – Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (Європейська конференція з питань безпеки та співробітництва);

GAP – Güneydoğu Anadolu Projesi (Південно-Східний Анатолійський проект);

YÖK – Yüksek Öğretim Kurulu (Вищий навчальний заклад);

OYAK – Ordu Yardımlaşma Kurumu (Організація із взаємодопомоги армій).

Як бачимо, відповідно до правил звичайної вимови, усі ці елементи утворені з перших літер слів, використовуються так, неначе несуть у мові якесь нове значення. Хочемо зауважити, що між цими першими літерами абревіації відсутні такі знаки пунктуації, як крапка, кома тощо.

Алфавітні скорочення (усічений тип абревіації) утворюються усіченням основи одного слова з додаванням початкових звуків наступних слів. Однак особливості фонетики та манери розмови в турецькій мові не мають чіткої межі між визначенням акронімів (ініціальних абревіацій) та алфавітних скорочень. Оскільки, за принципом турецької мови, де у слові та на початку складу не може бути двох приголосних, є багато скорочень, які складаються саме з перших літер і утворюють змішаний тип абревіації:

APS (okunuşu a-pe-se) – Avrupa Para Sistemi (Європейська грошова система);

DÇM (okunuşu de-çe-me) – Dövizle Çevrilebilir Mevzuat (Вкладники в іноземній валюті);

KDV (okunuşu ka-de-ve) – Katma Değer Vergisi (Податок на додану вартість);

ÖSS (okunuşu ö-se-se) – Öğrenci Seçme Sınavı (Загальнодержавний відбір для абітурієнтів);

ÖSYM (okunuşu ö-se-ye-me) – Öğrenci Seçme Yerleştirme Merkezi (Центр незалежного тестування).

Якщо ми прочитаємо усі приклади по буквах, то зрозуміємо принцип утворення алфавітного типу скорочення. Поодинці вони не функціонують, утворюють собою звуковий тип – читаються як звичайне слово, несуть нове значення.

Варто відзначити, що алфавітний тип абревіацій утворюється складанням перших літер слів, але є і прикладом звукового типу складання основ, за яким слова поєднані початковими звуками слів.

Змішаний тип абревіацій – це складноскорочені слова, утворені поєднанням усіченої початкової основи одного чи двох слів, початковими звуками та літерами наступних слів:

ANAP – Anavatan Partisi (Партія “Вітчизна”);

ATEM – Alkol ve Uyuşturucu Bağımlılarını Tedavi Merkezi (Лікувально-терапевтичний профілакторій);

TÜRK-İŞ – Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Конфедерація профспілок Туреччини);

SODEP – Sosyal Demokrat Parti (Соціал-демократична партія Туреччини);

ASELSAN – Askeri Elektronik Sanayii (Військово – оборонна промисловість);

YAYÇER – Yaygın Çiftçi Eğitim Projesi (Загальнонаціональний проект щодо надання освітніх послуг селянам).

Також до цього типу абревіацій належать групи слів або еліпсовані скорочення слів:

Diskotek – disko;

Diapozitif – dia;

Bu-pass – buapas;

Ne haber – Naber;

Ağabeu – Ağbi.

Хочемо наголосити на тому, що в турецькій мові, окрім ініціального, алфавітного та змішаного типів абревіації, важливе місце займають і скорочення, утворені від власних назв, назв організацій, установ та об’єднань. Але вживаються вони досить рідко:

APS – Acele Posta Servisi (Сервіс термінової доставки);

KDV – Katma Değer Vergisi (ПДВ – Податок на додану вартість).

Сфери, в яких використовуються абревіації:

- повідомлення новин (...Merkezi planlama anlayışının lider kuruluşu DPT, küreselleşme süresince ayak uyduramadığı gerekçesi ile yerini SAPK’ye bırakıyor...- Організація державного планування – ключова в питанні центрального планування, у зв’язку з тим, що не здатна адаптуватися до глобалізованих процесів, що наразі тривають, передає свої повноваження...);

- виноски, що повідомляють про те чи інше явище, яке було взяте і звідки (Emecan N. 1960’tan Günümüze Türkçe. – İstanbul, 1998. – 1. Baskı. – s. 45–47. – Емед-

жан Н. Турецька мова в наші дні, починаючи з 1960 року. – Стамбул, 1998. – Видання перше. – С. 45–47);

- позначення посад (Yük. Mim. Sevda Yenice – Верховний архітектор Севда Єнідже);

- міжнародні одиниці виміру (5km – 5 км).

Абревіації використовуються як у письмовій, так і в усній мові.

Головні правила написання аббревіацій в турецькій мові:

1. Скорочення одиниць виміру, що визначені в Міжнародній системі позначок, зазвичай пишуться з маленької літери. В кінці цих скорочень крапка не ставиться:

m: metre – метр;

cm: santimetre – сантиметр;

kg: kilogram – кілограм;

cm²: santimetrkare – сантиметр квадратний;

m³: metreküp – квадратний метр.

2. У складні слова, які утворюються скороченням кожного елементу слова, зазвичай, поєднується ціла одиниця першого слова та перша літера другого. У кінці такого виду скорочень ставиться крапка:

dilb.: dilbilgisi – граматика;

bitb.: bitkibilim – ботаніка;

yerb.: yerbilimi – геологія;

sub.: subilimi – гідрологія;

yerölçümb.: yerölçümbilimi – геодезія.

3. Власні назви, звання, скорочення слів, що позначають місце, починаючись з великої літери, закінчуються крапкою:

Alm.: Almanca – німецька;

Adap.: Adapazarı – базар Ада;

Cad.: Cadde – проспект;

İst.: İstanbul – Стамбул;

Sok.: Sokak – вулиця.

4. Простежуємо, що скорочення установ та організацій у турецькій мові відбувається різними шляхами. У деяких випадках скорочують перші літери слів, що утворюють назву установи. У разі скорочення крапки між літерами не ставлять. Однак, аби полегшити написання та для економії можуть ставитись крапки при скороченні назв установ та в особливих випадках скорочень:

THY – Türk Hava Yolları (Турецькі авіалінії);

ODTU – Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Технічний університет Середнього Сходу);

AET – Avrupa Ekonomik Topluluğu (Європейське економічне співтовариство);

AGİK – Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (Європейська конференція з питань безпеки та співробітництва);

SSK – Sosyal Sigorta Kurumu (Організація соціального страхування);

TSEK – Türk Standartları Enstitüsü Kurumu (Турецький інститут з питань стандартизації).

Звертаємо увагу на те, що які б не були незмінні правила написання абrevіацій, і як би вони не підпорядковувались чітко визначеним канонам, у процесі дослідження визначили винятки з правил або невідповідність їм.

У деяких випадках у скорочення беруть не всі перші літери установ чи організацій:

İMP – İstanbul Motor Piston Anonim Şirketi (БАТ Автомобільного забезпечення м. Стамбула);

MTA – Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (Науково-дослідницький металургійний інститут);

TRT – Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (Національний комітет з питань теле- та телерадіомовлення);

ESHOT – İzmir Belediyesi Elektrik, Su, Havagazı, Otobüs, Tramvay İşletmesi (ЖЕК та ДЕПО м. Ізмір).

Отже, відзначимо, що у деяких випадках переклад абrevіатури з турецької мови на українську має такі особливості: вираз турецької абrevіатури перекладається українською мовою двома незалежними повноцінними конструкціями, що пов'язано з існуванням в Україні двох окремих установ, які є відповідниками одній установі в Туреччині і займаються врегулюванням одних і тих же вищезазначених питань.

Також у деяких випадках скорочення назв установ та організацій абrevіації будуються шляхом скорочення не тільки перших літер, а і звуків, що йдуть за ними:

SEKA – Selüloz ve Kağıt Sanayii Kurumu (Організація целюлозної та паперової промисловості);

ARGE – Araştırma geliştirme (Дослідження та розвиток);

AKUT – Araştırma Kurtarma Teşkilatı (Дослідницько-рятувальна організація).

Звертаємо увагу на те, що в турецькій мові існують і такі абrevіації, що позначають установи та організації, які не охоплюють усі перші літери, з яких складаються, або навіть можуть бути далекими за асоціацією від своєї абrevіації:

BAĞ-KUR: Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu – (Організація соціального страхування підприємців, промисловців та інших незалежних працівників) [9, с. 55].

ANTBİRLİK: Antalya Pamuk ve Narenciye Tarım Satış Kooperatifleri Birliği

(Спілка кооперативів з питань реалізації бавовняних виробів та цитрусових м. Анталії)

Варто також пам'ятати, що в абrevіації не використовуються сполучники.

Існують випадки, за якими в абrevіації використовуються такі знаки пунктуації, як крапка, що ставиться між скороченнями слів:

Kur. Başk. – Kurmay Başkanlığı (Başkanı) (Начальник штабу);

As. İz. – Askeri İnzibat (Комендантський патруль);

Dz. Kuv. K. – Deniz Kuvvetleri Komutanı, Komutanlığı (Командувач морськими силами);

Osm. T. – Osmanlı Türkçesi (Османська Турецька);

Yrd. Doç – Yardımcı Doçent (Помічник доцента).

5. Власні назви, у яких імена людей пишуться з великої літери і скорочуються за першою літерою:

- Н. Е. Adıvar – Х. Е. Адивар;
- М. К. Atatürk – М. К. Ататюрк;
- А. Н. Tanrınar – А. Х. Танпинар;
- Р. М. Ekrem – Р. М. Екрем;
- А. А. Gül – А. А. Гюль.

Досліджуючи актуальні питання способу творення абрєвіацій, вітчизняні та радянські мовознавці розглядали абрєвіації та скорочення в абсолютно різних площинах. У турецькій мові такого поділу не простежуємо, бо ці два поняття ототожнюються. Беручи до уваги цей факт, хочемо зазначити особливості скорочень слів в турецькій мові:

1. Перша літера одно- або двоскладних іменників скорочується і пишеться з маленької літери:

- s. – saufa (сторінка);
- b. – basım (видання);
- c. – cilt (том).

2. У кінці іменників, які скорочуються за першими трьома буквами, ставиться крапка:

- cad. – cadde (проспект);
- mat. – matematik (математика);
- doğ. – doğumu (народження);
- ölm. – ölümü (смерть);
- biy. – biyoloji (біологія).

Отже, абрєвіатури та скорочення охоплюють низку екстралінгвістичних компонентів і будуть адекватно сприйматися за умови їх гармонійного сполучення. Абрєвіатура потребує попереднього розкриття або збереження розгорнутого скорочення у всьому тексті перекладу в зв'язку з відсутністю певних реалій у нашому житті або ж просто з відсутністю еквівалентної абрєвіатури в українській мові.

Це дослідження є лише першим кроком у вивченні абрєвіатур турецької мови та особливостей їх перекладу. Подальшого, глибшого вивчення і висвітлення потребують проблеми сполучуваності абрєвіатур з іншими частинами мови, запозичення іншомовних абрєвіатур і їх правильного мовленнєвого й графічного оформлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойченко Л. М. Структурно-семантичні типи абрєвіатур і діапазон їх дериваційної активності в сучасній українській мові / Л. М. Бойченко // Мовознавство. – 1982. – №5. – С. 75–80.
2. Большой турецко-русский словарь / ред. Баскаков А. Н. и др. – М., 1998.
3. Волошин Е. П. Аббревиатуры в лексической системе английского языка : дис. канд. филол. наук / Е. П. Волошин. – М., 2005.
4. Мацько О. М. Аббревиатури як згорнені мовні формули в дипломатичних текстах / О. М. Мацько // Мовознавство. – 2000. – №1. – С. 31–36.

5. *Могилевский Р. И.* Аббревиация как лингвистическое явление / Р. И. Могилевский // АНГруз.ССР, ин-т языказнания. – Тбилиси, 1966.
6. *Сердюк М. Г.* Аббревіатури і співвідносні з ними слова та словосполучення / М. Г. Сердюк // Українське мовознавство. – К. : Вища шк., 1981. – Вип. 9.
7. *Яшнов П. А.* Особенности перевода аббревиатур / П. А. Яшнов. – М., 2005.
8. *Коç N.* Yeni Dilbilgisi. – İstanbul, 2003.
9. *Türk Dili – Yazım Kılavuzu* – Ankara, 2008.

*Стаття: надійшла до редакції 15.10.2010
прийнята до друку 15.11.2010*

THE FUNCTIONAL-STYLISTIC ANALYSIS OF TRANSLATION OF ABBREVIATIONS FROM THE TURKISH INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE (ON THE BASIS OF PUBLICISTIC STYLE)

Inna Wyklyuk

*Kyiv Taras Shevchenko National University,
Department of the Turkish Studies,
14, Taras Shevchenko Av., Kyiv, Ukraine,
tel.: (044) 239 31 57, e-mail: philolog@univ.kiev.ua*

The article traces the main ways of forming Turkish abbreviations, with the focus on functional and stylistic analyses and translation peculiarities.

Key words: abbreviation, lexical units, linguistics, acronyms.

ФУНКЦИОНАЛЬНО-СТИЛИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПЕРЕВОДА АББРЕВИАТУР С ТУРЕЦКОГО ЯЗЫКА НА УКРАИНСКИЙ (НА МАТЕРИАЛЕ ТЕКСТОВ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОГО СТИЛЯ)

Инна Выклюк

*Киевской национальной университет имени Тараса Шевченко,
кафедра тюркологии,
бульв. Тараса Шевченко, 14, Киев, Украина
тел.: (044) 239 31 57, e-mail: philolog@univ.kiev.ua*

Рассмотрены главные способы образования аббревиатур в турецком языке. Выполнен их функционально-стилистический анализ и выделены главные особенности перевода.

Ключевые слова: аббревиатура, лексические единицы, лингвистика, акронимы.